

**THE INFLUENCE OF TURKISH LITERATURE
INTO ALBANIAN LITERATURE DURING THE
OTTOMAN PERIOD**

**Osmanlı Döneminde Türk Edebiyatının Arnavut Edebiyatına
Etkisi**

Xhemile ABDIU¹ & Spartak KADIU²

Abstract

It is widely known that after the conquest of Istanbul, the Balkan Peninsula in Europe has become the most important focus of the Ottoman conquest. Due to almost all of historical developments and changes in the Balkan Peninsula during the Ottoman administration, a lot of changes appear in the culture of people of this region, in their education, in their language and traditions. In this land, the Ottomans built many architectural monuments such as mosques, shrines, bridges, caravanserais and baths. In a short time, various forms of arts related to the Ottoman culture spread in Balkan countries. Local trade and economy developed. After Balkan countries accepted Islam, they adapted to the principles of this religion. When the Ottomans came to the Balkans they settled both in cities and villages. The Ottomans brought or created there their families and tried to preserve their language, literature, traditions and customs. In the areas where they settled, the most beautiful examples of initially Turkish and later Arabian and Persian oral folk literature are seen. First, people learnt this oral literature in military settlements. Then, they replicated this kind of literature in their homes, schools and madrasas, as well as in some places of the Tarikat sect. Types of Turkish folk literature and to a lesser extent types of Arabic and Persian literature, remain today as a heritage from generation to generation. Turkish folk literature has almost become an integral part of the Folk Literature amongst Albanians, Bulgarians, Bosnians, Serbs, Macedonians, and Hungarians. In the oral literature, we can find examples of idioms, proverbs, folk tales, lullabies, etc. In the written Literature we find *varsağı*, *semai*, *ilahi* and *divan*. The most important examples are the anecdotes of Nasreddin Hodja, Köroğlu, Kerem and Aslı, the fairy tale of Aşık Garip. The purpose of this article is to describe the influence of Turkish literature into the Albanian one, based on the examples found in the Albanian literature.

Keywords: *Literature, influence, oral literature, written literature.*

Özet

Bilindiği gibi İstanbul'un fethiyle birlikte Balkan yarımadası, Osmanlı fütuhatında odak noktası haline geldi. Hemen hemen tüm Balkan yarımadasında, Osmanlı idaresinde yapılan tarihsel gelişmeler ve değişikliklere paralel olarak bölge halklarında da kültür, eğitim, dil ve gelenek gibi sahalarda değişiklikler ve etkileşimler görüldü. Bu topraklarda Osmanlılar, cami, türbe, köprü, kervansaray, hamamlar gibi birçok mimari eserler inşa ettiler. Sanatın türleri, kısa süre içerisinde Balkan ülkelerine yayıldı. Hızlı bir şekilde ticaret ve ekonomi gelişti. İslam'ı kabul ettikten sonra Balkan ülkeleri, kendilerini, bu dinin ilkelerine uyarladılar. Osmanlılar, Balkanlardaki şehir ve köylere yerleştirildi, aile kurdular ve kendi dil, edebiyat, gelenek ve göreneklerini korumak için çaba gösterdiler. Osmanlıların yerleştiği bölgelerde önce Türk ve

¹ Dr. Xhemile Abdiu, Tiran Üniversitesi, Yabancı Diller Fakültesi, Türkoloji Bölümü, abxh_1@yahoo.it

² Dr. Spartak Kadiu, Tiran Üniversitesi, Yabancı Diller Fakültesi, Türkoloji Bölümü, spartakadiu@yahoo.com

ardından Arap ve Fars sözlü halk edebiyatının en güzel örnekleri gözlenmektedir. Öncelikle askeri kışlalarda makam eşliğinde kendini gösteren bu sözlü edebiyat kültürü, ardından ev, okul, medrese ve bazı tarikat evlerine de taşındı. Türk halk edebiyatının türleri ve ondan daha az ölçüde Arap ve Fars edebiyatının türleri bugün, birtakım küçük değişikliklerle birlikte, miras olarak halen yaşatılmaktadır. Türk halk edebiyatının türleri; Arnavutlar, Bulgarlar, Boşnaklar, Sırp, Makedonlar ve Macarların halk edebiyatlarının ayrılmaz bir parçası olmuştur. Sözlü halk edebiyatı türlerine örnek olarak; maniler, deyimler, atasözleri, masallar ve ninnileri sıralayabiliriz. Yazılı halk edebiyatında ise koşmalar, varsağı, semai, ilahi ve divan türleri görülmektedir. Bunların yanı sıra, aşık edebiyatı da çok önemli bir yer tutmaktadır. Nasreddin Hoca fıkraları, Köroğlu, Kerem ile Aşık, Aşık Garip masalları aşık edebiyatının en önemli örneklerindedir. Makalede, Arnavut edebiyatı örneklerinden yararlanılarak Türk edebiyatının Arnavut edebiyatı üzerindeki etkisi ortaya konmaya çalışılacaktır.

Anahtar kelime: *Edebiyat, etkileşim, sözlü edebiyat, yazılı edebiyat.*

Giriş

Bilindiği gibi İstanbul'un fethiyle birlikte Balkan yarımadası, Osmanlı fütühatında odak noktası haline geldi. Hemen hemen tüm Balkan yarımadasında, Osmanlı idaresinde yapılan tarihsel gelişmeler ve değişikliklere paralel olarak bölge halklarında da kültür, eğitim, dil ve gelenek gibi sahalarda değişiklikler ve etkileşimler görüldü. Bu topraklarda Osmanlılar, cami, türbe, köprü, kervansaray, hamamlar gibi birçok mimari eserler inşa ettiler. Sanatın türleri, kısa süre içerisinde Balkan ülkelerine yayıldı. Hızlı bir şekilde ticaret ve ekonomi gelişti. Balkan ülkelerinde İslam'ı kabul ettikten sonra Türkçe yaygınlık kazandı ve onun aracılığıyla Arapça ve Farsça unsurlar Arnavutçaya girdi. Başlangıçta bu, sadece bir kültür ve bir medeniyetin dile etkisiydi ve Balkan toplumlarına yeni kavramlar getirmekteydi. Dille başlayan ilk etkileşim, kültür, gelenek ve edebiyatla devam etti. Devrinin en yüksek medeniyeti olan Osmanlı İmparatorluğu, Balkan toplumlarında sosyal ve manevi hayatı etkileyen çok zengin bir miras bıraktı. Balkanlara geldiklerinde şehir ve köylere yerleştirilen Osmanlılar; dil, edebiyat, gelenek ve göreneklerini korumak için çaba gösterdiler. Osmanlıların yerleştiği bölgelerde önce Türk ve ardından Arap ve Fars sözlü halk edebiyatının en güzel örnekleri gözlenmektedir. Öncelikle askeri kışlalarda makam eşliğinde kendini gösteren bu sözlü edebiyat kültürü, ardından ev, okul, medrese ve bazı tarikat evlerine de taşındı.

Arnavut halk edebiyatı; tıpkı Türk halk edebiyatı gibi yüzyıllarca yoğrulmuş bir sözlü edebiyattır. Her toplumda olduğu gibi Arnavutlar arasında da bireysel ve toplumsal olaylar şiirlere konu olmuştur. Doğum, düğün ve ölüm gibi insan hayatının en önemli gerçekleri hakkında şiirler yazılmıştır. Her millette görüldüğü gibi Arnavutlar da doğum şarkıları (ninniler), evlilik şarkıları, düğün ve nişan gibi merasimlerde söylenen şarkılar, ağıtlar, gurbet şiirleri, aşk şarkıları, yiğitlik, kahramanlık üstüne söylenen şarkılar, efsaneler, mitolojik ve destansı şarkılar ve atasözlerini, yüzyıllar boyunca kuşaktan kuşağa taşıyarak bugünlere kadar getirmişlerdir.

Arnavutların ilk sözlü edebiyat örnekleri, putperest dönemdeki dini yaşama özgü ritüellerdir. Putperest ayinlerde söylenen 'Motmot' şarkıları, Bu şarkılar diğer bütün çiftçilik ve hayvancılıkla uğraşan milletlerin söyledikleri yıllık şarkılar gibi çok eski olup yıllık ürün kaldırma eğlencelerini konu edinmektedir. Arnavutlar arasında var olduğuna inanılan doğaüstü güçlerin halk üzerindeki etkilerini yansıtmaktadır. Bu şarkılar, Arnavutların toplumsal yaşayışlarına ve dini inanışlarına dair bazı unsurları barındırmaktadır. Hıristiyanlık ve İslam'ın kabulüyle birlikte Motmot şarkıları ve ayinleri de yeni dinlerin kurallarına göre değişikliklere uğramışlardır. (Karatay - Gökdag, 2007: 62)

Dini içerikli hikayeler; Arnavut halk edebiyatını oluşturan bir diğer önemli anlatılardır. Bu alanda daha çok Gjergj Elez Alia, Muji, Halili, Arnavut Osmani, Musa Arnavuti, Ali

Abbas gibi Müslüman kahramanlar hakkında söylenmiş efsaneler, şiirler, tekkelerde söylenen nefesler ve ilahiler dikkati çekmektedir. Bu metinlerde, Arnavutlar arasında meşhur olan şahısların İslami duyarlılıkla ve yeni kimliklerle efsanevi varlıklarını sürdürmeleri, Türk edebiyatındaki Oğuz Kağan'ın İslamiyetten sonra Müslümanlaştırılmasına benzemektedir. Bu tür metinler, Arnavut halkının manevi değişimlerinin izlerini taşıması açısından önem taşımaktadır. (Karatay - Gökdag, 2007: 66)

Arnavut Halk edebiyatının en meşhur örneği; Nasreddin Hoca'nın fıkralarıdır: "Bizim halkımız için Nasreddin Hoca çok uysal ve akıllı birisiydi. Onun kullandığı dili çok sade ve gerçektir. Genel olarak Nasreddin Hoca, bizim fıkralarımızda fakir bir insan tipini yansıtmaktadır. O, ara sıra para zorluğunu çekmektedir, farklı işler yapmaktadır. Uşak olarak çalışır. Kömürçü, satıcı gibi her meslekte bulabiliriz. Yaşadığı zor koşullardan dolayı o, kendi hakkını ve halkın hakkını savunmaktadır. Tanık olduğu olaylar, genellikle, halk arasında geçer. Saray çevresinde bulunanların aralarına ya çok seyrek girer ya da hiç girmez. Ara sıra Nasreddin Hoca fıkralarımızda kadı rolüne geçer. Kandırıcı, alaycı, birisine benzemektedir" (Abdiu - Kadiu, 2008: 2).

Bazı fıkralarında Nasreddin Hoca, bir Arnavut gibi davranır. Fıkralarda, "inatçılık, hazırcevapluk, nükte, sağduyu" ile "saflık ve tuhafluk" öğeleri birbirine sıkı sıkıya bağlıdır ve bu öğeler, Nasreddin Hoca'nın halk bilgisi kişiliğini ve onun fıkralarının ayırt edici niteliğini oluşturur. (Abdiu - Kadiu, 2008: 3)

Balkan yarımadasının Osmanlı Devleti hakimiyetindeki müslüman toplumları, eserlerini; Türkçe, Arapça ve Farsçanın yanı sıra kendi anadillerinde; ancak Arap harflerini kullanarak da yazmışlardır. XVIII. ve XIX. yüzyıllarda, Arnavutçanın Arap harfli yazılı edebiyatı bunlara bir örnek teşkil eder. 200 yıllık bir süre zarfında, Müslüman Arnavutlarca yaratılan ve klasik Türk edebiyatına yakın bir çizgide oluşturulan bu edebiyat hakkında henüz kayda değer bir çalışma yapılmamıştır. Robert Elsie, XVII. yüzyılın ortalarında başlayıp XX. yüzyılın başlarına kadar devam eden bu yazılı edebiyatı, Arnavutçanın Latince'den kopması kadar mühim bir hadise olarak görür. Arnavut Edebiyatı araştırmacıları, İslami renkleri taşıması nedeniyle bu edebiyata daima utançla ve önyargıyla yaklaşmışlar ve "beyteciler" diye keyfi bir adlandırma yoluna gidip görmezden gelmişlerdir. Arap harfli ilk Arnavutça metinlerin dini muhtevalı oluşu, okumuş, dindar Arnavutların kendi insanlarına İslam dinini öğretmek amacıyla Arnavutça yazmayı tercih ettiklerini ortaya çıkarmaktadır (Karatay - Gökdag, 2007: 66-67).

Bilindiği üzere Arap harflerle yazılan Arnavut edebiyatı pek yaygınlık göstermemiş ve sadece el yazmalarla sınırlı kalmıştır. Daha çok ağızdan ağıza dolaşan ve "Elhamiyado" edebiyatı olarak da bilinen bu Arap harfli edebi metinler, Arnavut edebiyatında "beyteciler" edebiyatı adıyla adlandırılmaktadır. Bu edebiyatın en eski eseri; 1724 tarihli, 17 ayetten oluşan "Mucizade" adlı eserdir.

Bu edebiyatın önemli temsilcilerinden biri, Nezim Berati'dir. 1680-1754 yıllar arasında yaşamış olan Berati, Nezim Frakulla adıyla da bilinmektedir. Beratlı Süleyman Naibi'nin ismini de bu edebiyat dahilinde anmak gerekir. Naibi, lirik şiirler içeren divanın sahibidir. Bir kısmı bestelenmiş olan divanında yer alan şiirler günümüzde dahi söylenmektedir. XVIII. yüzyılda Hasan Zyko Kamberi, Arnavutçada ilk mevlidi kaleme almıştır. Bu mevlid, 204 beyitten oluşmaktadır. Bir diğer isim; İsmail Floqi ise Süleyman Çelebi'nin Mevlidini Osmanlıcadan Türkçeye çevirmiştir. Ali Rıza Ulqinaku Arap harfleriyle 'Tercüme-i Mevlid

ala Lisan-i Arnavud' (1913) eserini kaleme almış ve bu eser 1925 yılında İstanbul'da yayımlanmıştır (AİTC, 2009 - IRCICA, 2001).

İslami hassasiyetlerle hareket etmiş olan bu şairler, eserlerinde genellikle dini konuları işleyerek müslümanlığın Arnavutlar arasında derinlemesine yayılmasında çalışmışlardır. Bu lisanlardaki şiirlerle İslami devir Arnavut şiir arasında çok benzerlik vardır (Karatay - Gökdağ, 2007: 68).

Arnavutluk edebiyatında İslami etki ile oluşan bu 200 yüzyıllık edebiyatın bilinen diğer eserlerine örnek olarak şunlar gösterilebilir: Muçizade'nin Arap harfleriyle Arnavutça olarak yazdığı *Kaside'si*, Tahir Efendi Popova'nın Arap harfleriyle 1835'te İstanbul'da basılan ve ilk Arnavutça şiir kitabı olan *Vehbiyye'si*. Molla Ramazan İşkodra'nın *İlmihal'i*, Konsipollü Mehmet Çamı'nın *Yusuf ile Züleyha'sı* ve Sahin Fıraşırı'nın *Muhtarname'si* Arap harfleriyle Arnavut dilinde yazılmış diğer eserlerdir. Ayrıca kendi geliştirdiği Arap yazısıyla Arnavutça bir "Mevlid" yazan Hafız Ali Ulqinaku'yu bu edebiyatın son temsilcisi olarak anmak mümkündür (Karatay - Gökdağ, 2007: 69).

Arnavut Elhamiyado edebiyatı, Arnavut edebiyatı tarihinde çok önemli bir yere sahiptir. Osman Myderrizi bu edebiyatı için Arapça bir makale yazmıştır. Aynı şekilde meşhur oryantalistlerden biri olan Hasan Kaleshi'nin de konuyla ilgili iki makalesi mevcuttur.

Osman Myderrizi'ye göre Arap harfli Arnavut edebiyatı, Arnavutluk'ta medreselerin yayılması sayesinde ortaya çıkmıştır. (Xhiku, 2003: 40) Onun bu tespiti kesinlikle çok değerlidir, çünkü ilk olarak İslam dinin yayılması ile ilgili bilgi vermektedir; ikincisi Arnavutların birçoğu manevi özelliklerine dönüşmüşlerdir. Üçüncüsü İslam eğitimli aydınların hazırlanması için yaratılmış olan imkanlar XVIII. yüzyılında o kadar az değildi, çünkü bu entelektüeller bu okul ve medreselerini bitirmişlerdi. (Xhiku, 2003: 40)

Milli edebiyatımızın çok önemli bir devresini oluşturan Arnavut Elhamiyado edebiyatı, bazı araştırmacıların son zamanlarda ortaya çıkan ilgilerine rağmen hala hak ettiği yeri kazanamamıştır (Hysa, 2000: 7)

Mahmud Hysa'ya göre Arnavut Elhamiyado edebiyatı için hala anakronik bir tavır söz konusudur ve geçmişten beri Arnavut Elhamiyado edebiyatına karşı sergilenen adaletsiz tutum, bazı araştırmacıların ısrarlarına rağmen, hala tam bir şekilde düzeltilmemiştir. Bu edebiyatın sürekliliğini Rönesans başlangıcı ile kesilen geçmişin anakronik kavramını aşarak başka bir edebi ve tarihsel bağlamda yerleştirilmelidir. Arnavut Elhamiyado edebiyatı Arnavut edebiyatı tarihinde hak ettiği yeri almaya değer bir dönemdir (Hysa, 2000: 7).

Birçok araştırmacının görüşünce, XIX. yüzyılın ikinci yarısı ile XX. yüzyılın başlangıcı arasında Arnavut Elhamiyado edebiyatının sanatsal düzeyinde bir artış gözlenmektedir. Bu edebiyatın en iyi örneklerinde, sanatsal üslubun yanı sıra, ulusal çıkarların savunulmasına yönelik temalar ve fikirler de dikkati çekmektedir.

Arnavut Elhamiyado edebiyatının gelişimini iki dönemde incelemek mümkündür: XVIII. yüzyılın sonuna kadar I. dönem ve XVIII. yüzyılın son çeyreğinden XIX. yüzyıla kadar uzanan II. dönem. Nezim Frakulla ve Süleyman Naibi ilk dönemin temsilcileri olarak, Hasan Zyko Kamberi, Mehmet Kyçyku, Tahir Gjakova, Zenel Bastari, Dalip Frashëri, Jonuz Efendi Sabriu gibi isimler de ikinci dönemin temsilcileri olarak anılır. Birinci dönemde anakronik, ikinci dönemde ise dini konular ağırlıklı olarak işlenmiştir. İkinci dönemde bu edebiyatın Kosova başta olmak üzere diğer bölgelerde de Hilmi Maliqi-

Rahoveci, Rexhep Voka, Tahir Popova gibi simalar aracılığıyla yaygınlık kazandığı görülmektedir (Akademia, 1983, 60).

En meşhur Arnavut yazarlardan Nezim Berati ya da diğer ismiyle Nezim Frakulla'dır. Bugün Nezim Frakulla'nın Arnavutça Divanının "edisyon kritik" baskısı vardır. Nezim Berati, dini içerikli şiirler kaleme almış şairlerin önde gelen temsilcilerinden biri olarak, Arnavut edebiyatı tarihinde "eski edebiyat şairleri" grubuna dahil edilmektedir (Abazi - Egro, 2009:17) Nezim, Arnavutçada ilk divanını hazırlamıştır ve bu divan, "beyteciler" edebiyatının en temel ve aynı zamanda en kapsamlı eseridir. Sosyal bir içeriğe sahip bu divan; Arnavut tarihi, edebiyatı ve kültürü için büyük değer taşımaktadır. Araştırmacılara göre şiirlerin eski bir "tosk" lehçesinde yazılması ve XVIII. yüzyıla ait "tosk" lehçesine dair önemli ayrıntılar taşıması da eserin değerini bir kat daha arttırmaktadır (Abazi - Egro, 2009: 19) (Myderrizi: 73), Domi: 267)

Muharem Hysa'ya göre Arnavut Elhamiyado edebiyatının bilimsel yaklaşımlara dayanarak ve önyargılardan uzak durarak milli edebiyatı bağlamında yeni bir analizinin yapılması gerekmektedir. Bu edebiyat Rönesans dönemi ile bölünmemeli ve milli edebiyata entegre edilerek ele alınmalıdır (Hysa, 2000:5-6). Bu araştırmacının çalışmasında "beyteciler" edebiyatı temsilcilerinin eserlerini yeni bir yaklaşımla incelenmiş ve Arnavut okurlara, bu eserlerin tematik, anlamsal, sanatsal ve tipolojik değerleri açıklanmıştır. Hysa'ya göre, Osman Myderrizi'nin eserleri dışında konuyla ilgili ciddi bir çalışma görülmemektedir (Hysa, 2000: 6)

Mahmud Hysa'nın da belirttiği üzere Şemseddin Sami'nin Kamusü'l-Alam adlı eserinde "Arnavut Şahsiyetleri"nin anlatıldığı bölüm; Arnavut Elhamiyado edebiyatının Arnavut kültürüne ve diğer kültürlerle sağladığı katkının bir delili niteliğindedir.

Bilindiği üzere Arnavutluk, Kosova ve Makedonya'da rejimler, "beyteciler" edebiyatına ideolojik yaklaşmışlar ve bu sahadaki çalışmaları kendi ideolojilerine göre yürütmüşlerdir. "Beyteciler" edebiyatını arkaik bir edebiyat olarak kabul eden ve yüzeysel bir şekilde, sadece birkaç temsilciden söz eden çalışmalar ortaya çıkmıştır. Bu edebiyatın temsilcileri, belirli bir dini inanca mensup olduklarından, zamanın rejimince yasaklanmış ayetler bulunabileceği düşüncesiyle eser merkezli çalışmalar göz ardı edilmiştir. 90'lı yıllarından önceki edebiyat tarihi çalışmalarında, Arnavut Elhamiyado edebiyatı ya da "beyteciler" edebiyatına yönelik olarak sadece birkaç şairin ya da yazarın ismi geçer. Yukarıda belirtilen sınırlamalardan dolayı "Beyteciler" edebiyatı, edebi akıntıları yansıyan Lamberc ve Çabej sınıflandırmasında da yer almamış, böylece "Beyteciler" edebiyatı milli edebiyatından kopuk kalmıştır. Genellikle, mısra şeklinde olan bu edebiyat sosyal hayatta var olmuş, Rönesans edebiyatını ve Naim Frasheri, Sami Frasheri, Jani Vreto gibi Rönesans entelektüellerini de etkilemiştir. Arnavutlar arasında doğan bu edebiyat; temsilcileri ve temsilcilerinin yarattığı eserler aracılığıyla bu çevreye katkı sağlamıştır. Bu edebiyat ve onun en önemli temsilcileri için yapılan tüm değerlendirmeler Rönesans dönemine kadardır.

Değiştirilmiş Arap alfabesi ile oluşturulan ve sadece mısra şeklinde yazılmış olan bu edebiyat hakkında en doğru değerlendirmelerden biri; sanatsal değere sahip olduğunun belirtilmesidir. Bu edebiyat; eski didaskalik-dini edebiyatın şiirinden Rönesans edebiyatına geçmede bir köprü vazifesi görmüştür (Hysa, 2000: 15).

Çok erken zamanlara ait ve tamamen edebi eseri olan Nezimi'nin (1730-35) Divanı ve onun "*O shokë, mos na harroni*" (*Dostlar beni unutmayın*) adlı şiiri Arnavut edebiyatının ilk nostaljik şiiri olma özelliğine sahiptir. Bunun dışında, Rönesans döneminin nostaljik

şiiirlerine örnek olarak Muhamed Kyçyku'nun “*Gurbetlitë*” (*Gurbete olanlar*) ve “*Jusufo e Zulejhaja*” adlı şiiirleri ile Skraparlı Baba Meleq'in “*Shkrepëtin zemra ime*” (*Kalbim duyurdu*) şiiirleri gösterilebilir. Bazı araştırmacılara göre vatanseverlik duygusu olarak değeriendirilebilen nostaljik şiiir dışında, Arnavut Elhamiyado edebiyatı ya da “beyteciler” edebiyatında, Rönesans edebiyatının temalarının da ele alındığı görülmektedir. En önemli temsilcileri arasında Hasan Zyko Kamberi'dir. Bunun dışında Zef Jubani tarafından “Arnavutluk'un Anakreontu” ünvanıyla anılan Mulla Hysen Dobraci ve Buşatlıların şöhretini, Tepelenalı Ali Pařa savaşları ve başka tarihsel olayları kaleme alan Mulla Sali Pata'dir. Bu şairler, vatan sevgisini eserlerinde çok açık siyasi fikirlerle dile getirilir. Entelektüeller arasında Prizren İttifağına aktif olan Prizrenli Dervish Salihu (1820-1890), Arnavutça ve Arnavut okulları için aktivist ve teolog olan Toplica'nın Sheh Jonuzi (1848-1909), Arnavutların Arnavutayı yaymak için yaptıkları şavaşı hakkında konuşan ve “*M'u qepn ca të mallkuar*” (*Bazı lanet peşime dūřtū*) eseri hazırlanan, toplumsal yaşamında Baba Salihu olarak bilinen Tepelenalı Metohasanaj'dır. Ne yazık ki albanologların ilgisini uyandırmış olan “*Divan, Elif, Risale*” adlı eseri tamamen korunamamıştır.

Sonuç

90'lerden sonra yapılan araştırmalar, Arnavut Elhamiyado edebiyatı ya da “beyteciler” edebiyatına dair - rejimden dolayı - daha önce keşfedilememiş değeriileri ortaya çıkarılmıştır. Ortaya çıkan bu yeni değeriiler, araştırmacıları, bu edebiyatın milli edebiyattaki yerini belirlemek adına ortak çalışmalar yapmaya teşvik etmiştir.

Profesör Ali Xhiku'nun da belirttiği gibi araştırmacıların gözlemleri yeterli olmadığı için, şimdiye kadar kullanılan “beyteciler” edebiyatı adlandırmasını kaldırılmak gerekmektedir. Arap alfabesiyle yazılmış olan edebiyatını genel Arnavut edebiyatından ayırt etmek için, doğu-islami akışı ve laik edebiyatının başlangıın donemi olarak belirlemesi ya da daha doğru bir şekilde doğu-islami akışı ve XVIII. yüzyılın Arnavut edebiyatındaki laikliğin başlaması olarak adlandırmasıyla değeriştirmek gerekmektedir (Xhiku, 2003: 41)

“Beyteciler” edebiyatı hakkında daha çok çalışmalar yapılmaktadır. Bütün eserlerin incelemesiyle bu edebiyat akımı da Arnavut genel edebiyatında hak ettiği yerini kazanacak ve yeni araştırmalar sayesinde şimdiye kadar bilinmeyen değeriileri de ortaya çıkacaktır.

KAYNAKÇA

- Abazi-Egro, G. (2009). *Nezim Berati, Divani shqip* (Edicioni tekstual kritik), Tiranë: Toena.
- Abdiu, Xh. Kadiu, S. (2008). *Nasreddin Hoca Arnavut fikralarında*, Isparta: I. Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Sempozyumu bildirileri.
- AIITC. (2009). *Historia e shtetit, shoqërisë dhe qytetërimit osman*, Tiranë, (IRCICA, 2001).
- Akademia e Shkencave të Shqipërisë, (1983). *Historia e letërsisë shqiptare*, Tiranë.
- Balkanlar el kitabı (2007) Cilt III: *Dil ve Edebiyatı Balkan Kaynakçası*, Ankara.
- Domi, M. (1959). *Nezim Frakulla, Historia e Letërsisë shqipe I*, Tiranë.
- Domi, M. *Kultura dhe letërsia shqipe në shek. XVIII dhe në fillimin e shekullit XIX*.

- Hamiti, A. (2008). *Nezim Frakulla dhe Divani i tij shqip*, Shkup: Logos-A.
- Hysa, M. (2000). *Alamiada shqiptare I*, Studime letrare, Shkup: Logos-A.
- Instituti i Folklorit, (1972) *Folklori Shqiptar I*, v. 5, (Anekdotat), Tirane,
- Myderrizi, O. (1954). *Nezim Frakulla, Buletini për shkencat shoqërore, 4*, Tiranë.
- Rugova, I. (1996). *Kahe dhe premisa të kritikës letrare shqiptare 1504-1983*, Tiranë: Eurolindja.
- Xhiku, A. (2003) *Duke lexuar letësinë e traditës...*, Tiranë: Dituria, 2003.
- Xhiku, A. (1954) *Letërsia me shkronja arabe* (monografi e pabotuar), Tiranë, Arkivi Institutit të Gjuhësisë dhe të Letërsisë.